

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

พระประวัติ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) องค์ที่ 19 มีพระนามเดิมว่า เจริญ คชวัตร ประสูติเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2456 เวลาประมาณ 04.00 น. (นับอย่างปัจจุบันตรงกับวันที่ 4 ตุลาคม) ขึ้น 4 ค่ำ เดือน 11 ปีฉลู ณ ตำบลบ้านเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี พระชนกชื่อ นายน้อย คชวัตร พระชนนีชื่อ นางกิมน้อย คชวัตร

ทรงมีพี่น้องร่วมพระชนกพระชนนีคือ

1. สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
2. นายจำเนียร คชวัตร (ถึงแก่กรรม)
3. นายสมุทร คชวัตร (ถึงแก่กรรม)

พระชนกเริ่มรับราชการเป็นเสมียนอำเภอเมืองกาญจนบุรี ต่อมาได้ย้ายไปเป็นปลัดอำเภอ อัมพวาจังหวัดสมุทรสงคราม ทำให้ “ป่ากิมเฮง” พี่สาวของนางกิมน้อยขอเด็กชายเจริญมาเลี้ยง นับตั้งแต่นั้นมา ต่อมานายน้อยได้ป่วยและถึงแก่กรรมเมื่ออายุ 38 ปี ซึ่งขณะนั้นเด็กชายเจริญอายุเพียง 9 ขวบและสุขภาพไม่แข็งแรงนัก ครั้งหนึ่งป่วยหนักจนนางกิมน้อยถึงกับบนบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่า “ขอให้ลูกชายหายป่วย ถ้าลูกชายหายป่วยจะให้บวช” หลังจากนั้นก็หายป่วยกลับมาแข็งแรงเป็นปกติ

การศึกษา

เมื่อพระชนมายุได้ 8 ขวบ เริ่มเข้าเรียนที่

โรงเรียนประชาบาล วัดเทวสังฆาราม จนจบชั้นประถม 3 ตามหลักสูตรประถมศึกษาในสมัยนั้น ซึ่งมีเพียง 3 ปี หากจะเรียนต่อชั้นมัธยมจะต้องไปเรียนที่โรงเรียนมัธยมวัดชัยชุมพลชนะสงคราม (วัดใต้) ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำจังหวัด แต่ด้วยพระอภัยคัยค่อนข้างจะเป็นคนติดป่าที่อยู่ใกล้ชิดกัน มาแต่ทรงพระเยาว์ ทำให้ตัดสินใจออกโรงเรียนวัดเทวสังฆาราม ซึ่งจะเปิดสอนชั้นประถม 4 และประถม 5 ต่อไป (เทียบเท่า ม.1 และ ม.2) ในที่สุดจบการศึกษาชั้นประถม 5 เมื่อ พ.ศ. 2468 พระชนมายุย่าง 12 พรรษา

บรรพชาอุปสมบท

ปีต่อมาคือ พ.ศ. 2469 น้ำชาย 2 คน จะบวชเป็นพระภิกษุที่วัดเทวสังฆาราม พระชนนีและป้า เห็นเป็นโอกาสที่จะได้แก้บนที่ค้างมาหลายปีแล้วให้เสร็จเสียที จึงชักชวนเจ้าพระคุณสมเด็จพระ ๗

ให้บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดเทวสังฆารามโดยมี พระครูอดุลยสมณกิจ (ดี พุทธิโชติ) เจ้าอาวาสวัดเทวสังฆารามเป็นพระอุปัชฌาย์ (สมณศักดิ์สุดท้ายเป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่พระเทพมงคลรังษี)

พระครูนิวาสิตตสมาจาร (เหรียญ สุวณฺโณโชติ) เจ้าอาวาสวัดศรีอุปการาม (วัดหนองบัว) เป็นพระอาจารย์ให้สวดและศีล (สมณศักดิ์สุดท้ายเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่พระโสภณสมาจาร)

พรรษาแรก ณ วัดเทวสังฆาราม เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ๙ ท่องสามเณรศึกษาและท่องบททำวัตรสวดมนต์ รวมทั้งปฏิบัติรับใช้พระอุปัชฌาย์ หลวงพ่อได้สอนให้จำเทศน์โดยหลวงพ่อก็จะอ่านเทศน์ให้ฟังคืนละตอน แล้วท่องจำตามคำอ่านของท่าน ทำต่อเนื่องกันไปทุกคืนจนจำได้ทั้งกัณฑ์ กัณฑ์เทศน์ที่หลวงพ่อดำให้คือ เรื่องอริยทรัพย์ 7 ประการเมื่อทรงจำได้คล่องแล้วก็ให้ขึ้นเทศน์ปากเปล่าในคืนวันพระในพรรษานั้น เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ๙ ยังทรงบันทึกเทศน์กัณฑ์นี้ไว้ในสมุดบันทึกส่วนพระองค์ด้วย

เมื่อถึงวันที่ 20 มิถุนายน 2470 หลวงพ่อตีพุทธโชติ พระอุปัชฌาย์ได้พาเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ๙ ไปฝากไว้กับพระครูสังวรวิสัย (อาจ) เจ้าอาวาสวัดเสนาหา จังหวัดนครปฐม เพื่อเรียนพระปริยัติธรรม โดยหวังว่า เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ๙ จะได้กลับมาสอน

ที่โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดเทวสังฆารามที่หลวงพ่อดี ตั้งใจจะสร้างขึ้น

พระอาจารย์สอนภาษาบาลีเป็นพระเปรียญมาจากวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพฯ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ๙ เรียนภาษาบาลีได้ 2 พรรษา ก็กลับไป วัดเทวสังฆาราม ครั้นถึงวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2472 หลวงพ่อดี พุทธโชติได้นำเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ๙ ขึ้นเฝ้าถวายตัวต่อ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อศึกษาพระปริยัติธรรมในสำนักวัดบวรนิเวศวิหาร โดยอยู่ในความปกครองของพระครูพุทธมนต์ปริชา (เฉลิม โรจนศิริ) ซึ่งภายหลังได้ลาสิกขา หลังจากทรงเข้ามาอยู่วัดบวรนิเวศวิหารได้ไม่นาน สมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ได้ประทานนามฉายาว่า “สุวฑฺฒโน” มีความหมายว่า “ผู้เจริญดี”

พ.ศ.2472 ซึ่งเป็นปีแรกที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ๙ เข้ามาอยู่ในวัดบวรนิเวศวิหาร ก็ทรงสอบได้นักธรรมชั้นตรี

พ.ศ.2473 ทรงสอบได้นักธรรมชั้นโทและเปรียญธรรม 3 ประโยค

พ.ศ.2474 ทรงตั้งใจเรียนประโยค 4 ด้วยความมั่นพระทัยว่าจะสอบได้ แต่ปรากฏว่าพระองค์สอบตกประโยค 4 ทำให้รู้สึกท้อแท้ใจมาก เพราะได้มานะพยายามและตั้งใจขนาดนี้ยังสอบตก แต่หลังจากทรงคิดทบทวนและไตร่ตรองดูว่าทำไมจึงสอบตก ก็ทรงได้ค้นพบความจริงว่า ทรงอยู่ในความประมาทมุ่งดูตำราเฉพาะที่เห็นว่ายาก

และคาดคะเนว่าจะออกเป็นข้อสอบเท่านั้น เมื่อข้อสอบออกไม่ตรงตามที่แจ้งไว้จึงทำข้อสอบไม่ได้

พ.ศ. 2475 ทรงเรียนซ้ำประโยค 4 อีกครั้ง และทรงเตรียมสอบนักธรรมชั้นเอกด้วย ปีนี้ทรงเลิกวิธีเรียนแบบเก็งข้อสอบ ผลการสอบปรากฏว่า ทรงสอบได้ทั้งนักธรรมชั้นเอกและเปรียญธรรม 4 ประโยค

พ.ศ. 2476 เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ทรงมีพระชนมายุครบอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ทรงกลับไปวัดเทวสังฆาราม กาญจนบุรี และได้อุปสมบทเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2476 โดยมี

พระครูอดุลยสมณกิจ เจ้าอาวาสวัดเทวสังฆาราม เป็นพระอุปัชฌาย์

พระครูนิวาสธรรมขันธ์ เจ้าอาวาสวัดศรีอุปปาราม เป็นพระกรรมวาจาจารย์

พระปลัดหรง (นามสกุลเชียงใหม่) เจ้าอาวาสวัดทุ่งสมอ เป็นพระอนุสาวนาจารย์

เมื่ออุปสมบทแล้วได้อยู่จำพรรษา ณ วัดเทวสังฆาราม เพื่อช่วยสอนพระปริยัติธรรม 1 พรรษาสนองพระคุณพระอุปัชฌาย์ ที่โรงเรียนพระปริยัติธรรมเทวานุกูล ที่ท่านได้สร้างเตรียมไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2473 ตามคำที่ได้เคยพูดไว้ เมื่อตอนที่พาพระองค์มาฝากให้เรียนภาษาบาลีที่วัดเสนาหา จังหวัดนครปฐม

ครั้นออกพรรษาแล้ว เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ได้กลับมาอยู่วัดบวรนิเวศวิหาร ตามเดิม และได้ทรงทำทัฬหีกรรมที่วัดบวรนิเวศอีกครั้งหนึ่งโดยมีสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิร

ญาณวงศ์ ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์

พระรัตนธัชมุนี (จู อิศฺสรญาโณ) ขณะดำรงสมณศักดิ์เป็นพระเทพเมธี เป็นพระกรรมวาจาจารย์

ในปี พ.ศ. 2476 นี้ ทรงสอบได้เปรียญธรรม 5 ประโยค

ถึงจะกลับมาอยู่วัดบวรนิเวศวิหารแล้ว เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ก็ยังทรงไปช่วยสอนที่โรงเรียนพระปริยัติธรรมเทวานุกูล วัดเทวสังฆาราม กาญจนบุรีต่อเนื่องกันมาอีก 2 ปี

พ.ศ. 2477 ทรงสอบได้เปรียญธรรม 6 ประโยค

พ.ศ. 2478 ทรงสอบได้เปรียญธรรม 7 ประโยค โดยเข้าสอบในนามของสำนักเรียนวัดมกุฏกษัตริยาราม

พ.ศ. 2481 ทรงสอบได้เปรียญธรรม 8 ประโยค

พ.ศ. 2484 ทรงสอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยค

เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นผู้ใฝ่ใจในการศึกษาอย่างยิ่ง โดยเฉพาะด้านภาษา

เมื่อ พ.ศ. 2475 มีนักบวชฮินดูท่านหนึ่งชื่อ สวามี สัตยานันทปุรี เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านศาสนาและปรัชญาของอินเดีย รวมทั้งเชี่ยวชาญภาษาสันสกฤตและภาษาอังกฤษด้วย ท่านสวามีได้ตั้ง “ธรรมาคม” ที่ตึกตรงข้ามวัดบวรนิเวศวิหาร ถนนพระสุเมรุ จัดพิมพ์นิตยสารชื่อ เสียงตะวันออก เป็นภาษาอังกฤษและภาษาไทย มีการสนทนาธรรมทุกวันอาทิตย์ รวมทั้งสอนภาษาสันสกฤตและภาษาอังกฤษแก่ภิกษุ

สามเณรและผู้สนใจด้วย ในระหว่าง พ.ศ. 2477 ถึง พ.ศ. 2478 เจ้าพระคุณสมเด็จ ฯ ซึ่งเป็นพระเปรียญ 6 – 7 ประโยค ได้เรียนภาษาอังกฤษและภาษาสันสกฤตกับท่านสวามี สัตยานันทบุรี อยู่ราว 2 ปี ก็ต้องเลิกไปเพราะทรงมีภารกิจด้านต่าง ๆ มากขึ้น

ต่อมาทรงเรียนภาษาอังกฤษด้วยพระองค์เอง คือ อ่านหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ ฟังวิทยุ บีบีซี และอ่านหนังสือพุทธศาสนาภาษาอังกฤษ

นอกจากนี้เจ้าพระคุณสมเด็จ ฯ ยังสนใจศึกษาภาษาเยอรมันและภาษาฝรั่งเศส โดยทรงศึกษากับครูไทย ที่ทรงคุ้นเคย ครุมาสอนที่กุฏิวันละ 1 – 2 ชั่วโมง ในเวลาค่ำ ทรงเรียนจนสามารถอ่านเขียนภาษาเยอรมันและฝรั่งเศสได้พอสมควร จนเลิกไป เพราะเวลาไม่อำนวย

ต่อมามีพระบวชใหม่รู้ภาษาจีนมาอยู่ในความปกครองของพระองค์ เจ้าพระคุณสมเด็จ ฯ ก็ทรงถือโอกาสเรียนภาษาจีนกับท่านผู้นั้นด้วย แม้พระบวชนั้นลาสิกขาไปแล้วก็ยังมาสอนภาษาจีนถวาย แต่ครูได้ถึงแก่กรรมในเวลาต่อมาไม่นาน จึงเลิกเรียน

ตำแหน่งการงาน

ทางการคณะสงฆ์

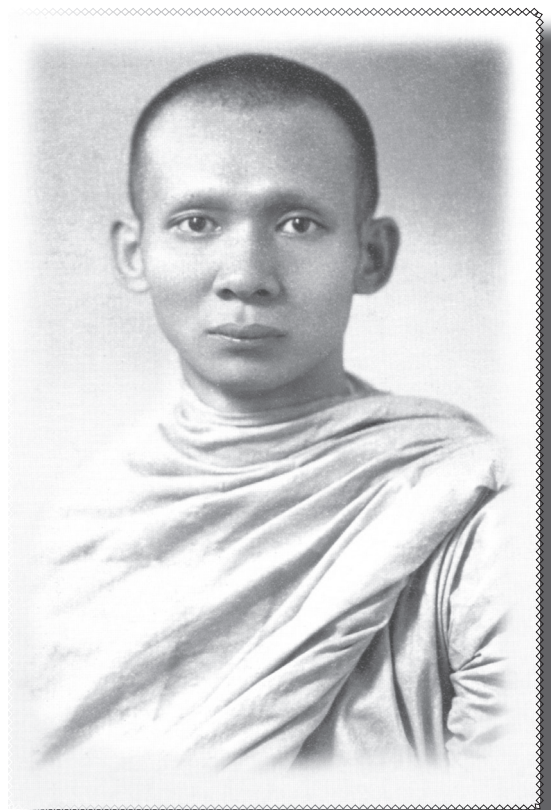
การทำงานทางคณะสงฆ์ ทรงเริ่มด้วยการเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี ตั้งแต่ พ.ศ.2476 และหลังจากสอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยคในปีพ.ศ. 2484 ก็มีภาระหน้าที่ทางการคณะสงฆ์ด้านต่าง ๆ มากขึ้น

เป็นลำดับกล่าวคือ

พ.ศ. 2484 เป็นสมาชิกสังฆสภาโดยตำแหน่ง ตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ.2484

เป็นกรรมการสังคายนาพระธรรมวินัย

เป็นผู้อำนวยการศึกษาสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร มีหน้าที่จัดการศึกษาของพระภิกษุสามเณรทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี

พ.ศ. 2488 เป็นพระวินัยธรชั้นอุทธรณ์

เป็นกรรมการสภาการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยแห่งแรกซึ่งตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2488 (ปัจจุบันเรียกว่ามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)

เป็นอาจารย์บรรยายวิชาพระสูตรหรือ

พระสุตตันตปิฎกในมหาวิทยาลัйдังกล่าวด้วย

พ.ศ. 2489 เป็นเลขานุการในสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ขณะทรงดำรงพระสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราช

พ.ศ. 2503 เป็นสังฆมนตรีช่วยว่าการองค์การปกครอง สังกัดองค์การปกครองคณะธรรมยุต

พ.ศ. 2506 เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม และเป็นตลอดมาทุกสมัย

พ.ศ. 2509 เป็นประธานกรรมการอำนวยการ ฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ

พ.ศ. 2511 เป็นประธานอนุกรรมการพิจารณาโครงการรับรองการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสอง (มหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

พ.ศ. 2512 เป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิโครงการจัดตั้งโรงเรียนพระสังฆาธิการส่วนกลาง

พ.ศ. 2521 เป็นรองประธานกรรมการอำนวยการจัดสร้างพุทธมณฑล ฝ่ายสงฆ์

ทางการคณะธรรมยุต

พ.ศ. 2493 เป็นกรรมการเถรสมาคมคณะธรรมยุตประเภทชั่วคราว

พ.ศ. 2497 เป็นกรรมการเถรสมาคมคณะธรรมยุตประเภทถาวร

พ.ศ. 2501 เป็นกรรมการคณะธรรมยุต

พ.ศ. 2504 เป็นพระอุปัชฌาย์

พ.ศ. 2515 เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนพระ

สังฆาธิการคณะธรรมยุต

เป็นรองประธานกรรมการคณะธรรมยุต

พ.ศ. 2517 เป็นประธานกรรมการคณะธรรมยุต

พ.ศ. 2518 เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนครูปริยัติธรรม คณะธรรมยุต

พ.ศ. 2531 รักษาการเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต

พ.ศ. 2532 เป็นเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

ทางการมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

พ.ศ. 2488 เป็นกรรมการสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา แห่งประเทศไทย

พ.ศ. 2490 เป็นกรรมการมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์

พ.ศ. 2494 เป็นกรรมการอำนวยการมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

พ.ศ. 2504 เป็นผู้อำนวยการมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

พ.ศ. 2531 เป็นนายกสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

หน้าที่พิเศษ

พ.ศ. 2496 เป็นกรรมการตรวจชำระพระคัมภีร์วิฎีกา

พ.ศ. 2499 สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรม

หลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงเลือกให้เป็น “พระอภิบาล” (พระพี่เลี้ยง) ของพระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ฯ ในระหว่างทรงพระผนวชเป็นพระภิกษุเสด็จประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ตั้งแต่วันที่ 22 ตุลาคม ถึงวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2499

พ.ศ. 2513 เป็นประธานกรรมการมูลนิธิสงเคราะห์คนเป็นโรคเรื้อน

พ.ศ. 2519 เป็นประธานกรรมการมูลนิธิสังฆประชาชนุเคราะห์

พ.ศ. 2520 เป็นประธานอำนวยการมูลนิธิมหาวิชราลงกรณ์

พ.ศ. 2521 เป็นพระราชกรรมาจารย์ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์ ฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในการทรงพระผนวช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

เป็นพระอาจารย์ถวายการอบรมพระธรรมวินัย ขณะที่พระภิกษุสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์ ฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ระหว่างวันที่ 6 – 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2521

พ.ศ. 2522 เป็นประธานกรรมการอำนวยการมูลนิธิสิรินธร

พ.ศ. 2525 เป็นผู้ถวายพระธรรมเทศนามงคลวิเสสภคา ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ พ.ศ. 2525 จนถึง พ.ศ. 2543

พ.ศ. 2528 เป็นผู้อ่านพระธรรมนำพระบรม

ศพสมเด็จพะนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ 7 ในกระบวนพระราชอิสริยยศ ผู้พระเมรุมาศ ณ ท้องสนามหลวง

เป็นสังฆปาโมกข์ปาติวิโสธกะ พระวินัยปิฎก ในการสังคายนา พระธรรมวินัย ตรวจชำระพระไตรปิฎก

พ.ศ. 2539 ทรงเป็นผู้อ่านพระอภิธรรมนำกระบวนพระราชอิสริยยศเชิญ พระโกศพระบรมศพสมเด็จพะศรีนครินทร์บรมราชชนนี จากพระบรมมหาราชวัง ผู้พระเมรุมาศท้องสนามหลวง และถวายพระธรรมเทศนา เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2539

การพระศาสนาในต่างประเทศ

พ.ศ. 2509 เสด็จไปเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ และถวายพระธรรมเทศนากัณฑ์หนึ่งในพิธีเปิดวัดพุทธปทีป ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปประกอบพิธีเปิดเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2509

พ.ศ. 2510 ตามเสด็จสมเด็จพระสังฆราช (อุฎฐายี จวน ศิริสม) วัดมกุฏกษัตริยาราม ซึ่งเสด็จเยือนประเทศศรีลังกา อย่างเป็นทางการ

พ.ศ. 2511 เสด็จไปดูการพระศาสนา และการศึกษา ณ ประเทศอินโดนีเซีย ออสเตรเลีย และฟิลิปปินส์ ในฐานะประธานกรรมการสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

พ.ศ. 2513 เสด็จไปบรรพชาอุปสมบท กุลบุตร ชาวอินโดนีเซีย

เสด็จไปดูการพระศาสนาในประเทศ
ปากีสถาน เนปาล และอินเดีย

พ.ศ. 2518 เสด็จไปเป็นประธานสงฆ์
ในพิธีเปิดวัดพุทธรังษี ณ นครซิดนีย์ ประเทศ
ออสเตรเลีย ซึ่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้า
ฟ้ามหาวชิราลงกรณฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จ
พระราชดำเนินไปประกอบพิธีเปิด

ลำดับสมณศักดิ์

พ.ศ. 2490 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์
เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระโศภนคณา
ภรณ์ และเป็นกรรมการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏ
ราชวิทยาลัย (พระชนมายุ 34 พรรษา)

พ.ศ. 2495 ได้รับพระราชทานเลื่อน
สมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช ในพระ
ราชทินนามเดิม (พระชนมายุ 39 พรรษา)

พ.ศ. 2498 ได้รับพระราชทานเลื่อน
สมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ในพระ
ราชทินนามเดิม (พระชนมายุ 42 พรรษา)

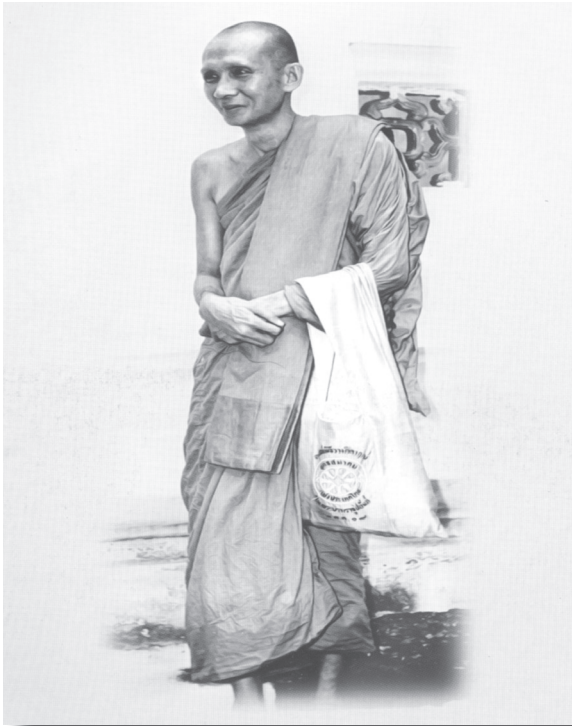
พ.ศ. 2499 ได้รับพระราชทานเลื่อน
สมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ พระ
ธรรมวราภรณ์ (พระชนมายุ 43 พรรษา)

พ.ศ. 2504 ได้รับพระราชทานสถาปนา
สมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้น
หิรัญบัฏ ที่ พระสาสนโสภณ (พระชนมายุ 48
พรรษา)

พ.ศ. 2515 ได้รับพระราชทานสถาปนา
สมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระราชาคณะ ชั้นสุพรรณบัฏ
ที่ สมเด็จพระญาณสังวร (พระชนมายุ 59 พรรษา)

ซึ่งเป็นพระราชทินนามที่พระบาทสมเด็จพระพุทธ
เลิศหล้านภาลัย โปรดให้ตั้งขึ้นใหม่สำหรับ
พระราชทานสถาปนาพระญาณสังวรเถร (สุก)
เป็นสมเด็จพระราชาคณะเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ.
2359 เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงได้รับการสถาปนา
ในตำแหน่งสมเด็จพระญาณสังวรเป็นรูปที่ 2 นับ
เป็นเวลาห่างกันถึง 152 ปี เป็นการแสดงให้เห็นที่
ปรากฏว่าเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเป็นพระเถระ
ผู้ทรงคุณทางวิปัสสนาธุระที่สมควรแก่ราชทินนาม
นี้

พ.ศ. 2532 ได้รับพระราชทานสถาปนา
สมณศักดิ์เป็น “สมเด็จพระสังฆราช สกลมหา
สังฆปริณายก” ในพระราชทินนามเดิม มีพระนาม
ตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า **สมเด็จพระ
ญาณสังวรบรมนริศรธรรมনীติภิบาล อริยวง
ศาตตญาณวิมล สกลมหาสังฆปริณายก
ตรีปิฎกปริยัตติธาดา วิสุทธจริยาธิสมบัติ
สุวัฑฒนภิธานสงฆวิสุต ปาวจนุตตมพิสาร
สุขุมธรรมวิธานธำรง วชิรญาณวงศ์วิวัฒน์
พุทธบริษัทคารวสถาน วิจิตรปฏิภาณพัฒนคุณ
วิบูลสีลาจาวัตตรสุนทร บวรธรรมบพิตร สรรพ
คุณิศรมหาปธานาธิบติ ความวาสี อรัณยวาสี
สมเด็จพระสังฆราช** เสด็จสถิต ณ วัดบวรนิเวศ
ราชวรวิหาร พระอารามหลวง เป็นประธานใน
สังฆมณฑลที่วราชอาณาจักร (พระชนมายุ 75
พรรษา)

พระจริยวัตรประจำวัน

พระศากยวงศ์วิสุทธิ (พระอนิลมาน ธมฺมสากิโย) ผู้ช่วยเลขานุการในสมเด็จพระสังฆราช เล่าว่าสมเด็จพระสังฆราชทรงตื่นบรรทม เวลา 03.30 น. จากนั้นจะทรงนั่งสวดมนต์ภาวนาไปจนถึงเวลา 05.00 น. และจะทรงนั่งสมาธิต่อไปจนถึง เวลา 06.00 น. จึงเสด็จออกบิณฑบาตหรือปฏิบัติศาสนกิจต่าง ๆ แม้ทรงสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระสังฆราชแล้วก็ยังเสด็จออกบิณฑบาตตามโอกาส

ทรงรับแขกจนถึงเวลา 09.30 น. จึงจะเสวยพระกระยาหาร โดยเสวยมือเดียว

จะทรงพักกลางวันประมาณ 1 ชั่วโมง ถ้ามีงานนิมนต์ก็จะเสด็จไป แต่ถ้าไม่ได้เสด็จไปไหน พระองค์จะใช้เวลาตลอดบ่ายค้นคว้าตำรา ทรง

อ่านหนังสือหรือทรงพระนิพนธ์

ช่วงเวลา 16.00 – 18.00 น. ทรงเปิดโอกาสให้ญาติโยมได้เข้าเฝ้าอีกครั้ง

สมเด็จพระสังฆราชจะเข้าบรรทมในเวลาประมาณ 22.00 น โดยก่อนบรรทมจะสวดมนต์เจริญภาวนาอีกครั้ง

ตลอดการครองเพศบรรพชิต 84 พรรษาของสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ทรงโปรดการอ่านและศึกษาหาความรู้โดยมิหยุดหย่อน

พระนิพนธ์

เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ๙ ทรงเป็นพระมหาเถระผู้ทรงรอบรู้แตกฉานในพระพุทธศาสนาทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ ทรงสำเร็จเปรียญธรรม 9 ประโยคซึ่งเป็นการศึกษาชั้นสูงสุดทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ส่วนในด้านการปฏิบัตินั้นทรงเป็นพระนักปฏิบัติ หรือที่นิยมเรียกว่าพระกรรมฐาน ผลงานทางพุทธศาสนาของพระองค์จึงนับได้ว่ามีความสมบูรณ์พร้อม เป็นองค์ความรู้ที่ชัดเจนทั้งในเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ ทั้งผลงานที่เป็นบทพระนิพนธ์ ทั้งในผลงานที่เป็นการเทศนาสั่งสอนในโอกาสต่าง ๆ มีความลึกซึ้ง ชัดเจน และเข้าใจง่าย ทรงนิพนธ์หนังสือไว้เป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นหลักธรรม ธรรมกถา ธรรมเทศนา และสารคดี นอกจากนี้ยังทรงริเริ่มให้มีการแปลหนังสือพระพุทธศาสนาที่สำคัญเป็นภาษาต่างประเทศ เพื่อเผยแพร่และเป็นคู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนาของชาวต่างประเทศ หนังสือที่ทรงนิพนธ์แยกเป็นประเภทได้ดังนี้

ประเภทความเรียง

ก. ภาษาไทย

1. กรรม
 2. กรรม อักโกสกสูตร ชั้นติ
 3. การนับถือพระพุทธศาสนา
 4. การบริหารทางจิตสำหรับผู้ใหญ่
 5. การบวช
 6. การปกครองคณะสงฆ์
 7. กิเลส
 8. เกิดมาทำไม
 9. ชั้นติ-เมตตา
 10. คติชีวิต
 11. ความเข้าใจเรื่องชีวิต
 12. ความเข้าใจเรื่องพระพุทธศาสนา
 13. ความดีของชีวิต
 14. ความรู้กับความฉลาด
 15. ความรู้ประมาณอาหารการบริโภค
 16. ความสุขหาได้ไม่ยาก
 17. ความสุขอันไพบูลย์
 18. คำกลอนนิราศสังขาร
 19. คำสัจจ์
 20. คุณศีล
 21. จิตตนคร นครหลวงแห่งโลก
 22. ใจความสำคัญแห่งพระพุทธศาสนา
 23. ชีวิตกับความจริง
 24. ตำนานวัดบวรนิเวศ
 25. ทศพิธราชธรรมและพระราชกรณียกิจของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ศาสนากับการ
- พัฒนาจิตใจ
 26. ทศพิธราชธรรมและหลักพระพุทธศาสนา
 27. เทคโนโลยีแห่งปัญญา
 28. ธรรมคือดวงตาของชีวิต
 29. ธรรมปฏิบัติ
 30. ธรรมเพื่อชีวิต-คติชีวิต ชีวิตอันอุดม อัปมาท
ธรรม
 31. ธรรมประดับใจ
 32. นิทานสุภาสิต : คุณแห่งมิตรภาพ
 33. นิทานสุภาสิต : ศีลยังภรรยาให้สำเร็จ
 34. แนวความเชื่อ : ตอนที่ 1 ว่าด้วยความเชื่อ 3
ประเภท
 35. บทความของสมเด็จพระญาณสังวร
 36. บทความเรียงพิเศษ : ทางศรัทธา
 37. บ่วงจิต
 38. บวชดี
 39. บัณฑิตกับโลกธรรม
 40. ปกติภาพ ปกติสุข
 41. ผู้ทำความดียอมได้ที่ฟ้า
 42. พันมือมาร
 43. พรหมวิหารธรรม
 44. พรหมวิหาร ๔
 45. พระธรรมจักร เราช่วยกันสร้างเมืองด้วยธรรม
ประทีป
 46. พระพุทธเจ้าของเรา นั้น ท่านเลิศล้ำ (พ.ศ.
2503 - 2514)
 47. พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอะไร
 48. พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอะไร ศีล สันโดษ

49. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย	73. สันโดษ
50. พระพุทธศาสนากับสังคมไทยและพระพุทธศาสนาในประเทศไทย	74. สันโดษ กรรม อักโกสกสูตร
51. พระพุทธศาสนาและการนับถือพระพุทธศาสนา	75. สิริมงคลของชีวิต
52. พระอภิธรรม 7 คัมภีร์แปล	76. ศิลและทิวภูมิที่ดี
53. พุทธศาสนธรรมและเห็นประโยชน์อย่างไรจึงนับถือศาสนา	77. 45 พรรษาของพระพุทธเจ้า เล่ม 1
54. พุทธศาสนวงศ์	78. 45 พรรษาของพระพุทธเจ้าเล่ม 2 ตอน 1, 2 พรรษาที่ 6-9
55. มงคลวาจนะ	79. สุขุบายธรรม
56. มงคล 5 ข้อ	80. เส้นทางสร้างสุข
57. มนุษยธรรม หลักแห่งปกติภาพของชีวิตและสังคม	81. แสงส่องใจ (ไทย-อังกฤษ)
58. มองเมืองไทยทางพุทธปัญญา (ไทย-อังกฤษ)	82. แสงส่องใจ อันดับ 1-4
59. มูลเหตุธรรมนิยมการถวายเป็นผ้ากฐินและผ้าป่า	83. แสงส่องใจให้เพียงพรม
60. ราชธรรมกับการพัฒนาสังคม	84. โสฬสธรรม
61. เรื่องบัวสีเหล่า	85. หนังสือธรรมในพระพุทธศาสนา
62. ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ไทยโดยสังเขป	86. หลักการทำสมาธิเบื้องต้น (ไทย-อังกฤษ)
63. โลกและชีวิตในพุทธธรรม	87. หลักการทำสมาธิเบื้องต้น ปัญญา นิเวศน์และกัมมัฏฐาน สำหรับแก้การหลง ลืมตัว ของฝาก-ขวัญปี ใหม่ ศาสนาและทศพิศราชธรรม
64. วิธีการของพระพุทธเจ้า	88. หลักธรรมสำหรับการปฏิบัติอบรมทางจิต (2 เล่ม)
65. วิธีปฏิบัติตนให้ถูกต้องทางธรรม	89. หลักพระพุทธศาสนา
66. วิธีปฏิบัติตนให้ถูกต้องทางธรรมและศีล	90. ทศพิศราชธรรม และหลักพระพุทธศาสนา
67. ศาสนากับชีวิต	91. ห้องสมุด
68. ศิล (ไทย-อังกฤษ)	92. เหตุแห่งความสุข
69. ศึกษา	93. อธิบายวากยสัมพันธ์ภาค 1, 2
70. สวดมนต์บรรยาย	94. อวิชา
71. สวัสดิ์ปีใหม่พุทธศักราช 2534	95. อัญญาธรรม
72. สังคหวัตถุ	96. อัปมาทธรรม

ข. ภาษาอังกฤษ

1. Betrachtung des korpess.	6. จิตตภาวนา
2. Contemplation of the Body Kayanupassana.	7. ทศบารมี ทศพิทธราชธรรม
3. The Contemplation of Feelings Vedananu
passana.	8. ธรรมกถาในการปฏิบัติอบรมจิต (2 เล่ม)
4. A Guide to Awareness.	9. ธรรมกถาในการอบรมทางจิต
5. His Majesty The King of Thailand Ten Thou
sand Days on the Throne.	10. ธรรมกถาในการอบรมกรรมฐาน
6. The Maxims of the Sanggharaja of the Thai
Sangha and the Government of the Thai
Sangha	11. ธรรมกถาในพิธีบำเพ็ญจิตตภาวนาพุทธโธ
7. Rudiments of Mental Collectedness	12. ธรรมบรรยายพิเศษ จตุสติปฏิฐาน
8. Selected Articles on Buddhism	13. ธรรมบรรยายอบรมจิต
9. Ten Thousand Days on the Throne	14. ธรรมปฏิบัติเบื้องต้น : หลักการทำสมาธิเบื้องต้น
อย่างไรที่เรียกว่าปฏิบัติธรรม
10. Wat Bovornnives Vihara.	15. ธรรมปาฐกถา
11. What did the Buddha Teach?	16. ธรรมปาฐกถา เรื่องหน้าที่

ประเภทคำบรรยายและโอวาท**ก. ภาษาไทย**

1. การปฏิบัติทางจิต	20. แนวปฏิบัติทางจิตและธรรมปฏิบัติ
2. การอบรมวิปัสสนากรรมฐาน	21. แนวปฏิบัติในโพธิปักขิยธรรม 37
3. คำบรรยายพิเศษเรื่อง บทบาทของพระ
วิฑยากรแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง และพุทธ
ธรรมกับการพัฒนาชนบท	22. แนวปฏิบัติในสติปฏิฐาน
4. คำบรรยายพิเศษเรื่อง ศาสนากับการพัฒนา
จิตใจและเรื่องธรรมะในการพัฒนาตนและ
ครอบครัว	23. บันทีกัมมัฏฐาน
5. จิตตนคร นครหลวงแห่งโลก และแนวปฏิบัติใน
โพธิปักขิยธรรม 37	24. ปาฐกถาธรรมเรื่องความตาย
	25. ปาฐกถาพิเศษ เรื่องทศพิทธราชธรรมและพระ
ราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	26. ปาฐกถาเรื่องการนับถือพระพุทธศาสนา
	27. พรหมธรรมและนาถกรณธรรม
	28. พระบรมราชาโอวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ
	29. พระบรมราชาโอวาทเรื่องคุณธรรม 4 ประการ
ศาสนาและทศพิทธราชธรรม
	30. พระโอวาทวันลาสิกขา

31. พระโอวาทสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระอู่ปัชฌาย์ ประธานแก่นวกรรมิกษุวัตบวรนิเวศวิหารพรพชกาล 2532
32. ลักษณะพุทธศาสนา
33. สัมมาทิฐิ
34. สัมมโณทนียกถา
35. สীরอบพระนักษัตร
36. อนุโมทนาถา
37. อนุสสติและสติปัญญาฐาน
38. อานาปานสติ
39. อารัมภพจนแห่งรายการและพระพุทธรูปศาสนา
40. โอวาทานุกรศาสตร์
41. โอวาทพระธรรมเทศนา
42. โอวาทและเทศนาต่างรส
- ข. ภาษาอังกฤษ**
- Practical Buddhadhamma.
- ประเภทเทศนา**
1. จตุธรรมสำคัญ
 2. ญาณสังวรเทศนา
 3. เถรธรรมกถา
 4. ทศพิธราชธรรม
 5. ทศพลญาณ
 6. ทูลลกถา
 7. บารมี : บารมีและคู่มือปฏิบัติงานศาสนพิธี
 8. ประชุมพระธรรมเทศนา หน้าพระศพพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต
 9. ปัญจคุณ
 10. ปัญจพลกถา
 11. ปิยมหาราชานุสรณกถา
 12. พระธรรมเทวาทิราช
 13. พระธรรมเทศนา
 14. พระธรรมเทศนา พระธรรมเทศนาและบันทึกคติธรรม
 15. พระธรรมเทศนาทูลลกถาในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ทักษิณานุปาทาน พระราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี พระธรรมเทศนาในการสมโภชพระนครครบ 100 ปี 150 ปี 200 ปี
 16. พระธรรมเทศนาในพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก พ.ศ. 2450 – 2451 และ พ.ศ. 2531
 17. พระธรรมเทศนา พรหมวิหารกถา
 18. พระธรรมเทศนา พุทธปทีปกถา
 19. พระธรรมเทศนา โลกธรรมคถา
 20. พระธรรมเทศนา ศราทธพรตเทศนา
 21. พระธรรมเทศนา สัจธรรมกถา
 22. พระมงคลวิเสสกถา
 23. พระมงคลวิเสสกถา : รับพระราชทานถวายเป็นพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พ.ศ. ๒๕๑๗
 24. พระมงคลวิเสสกถาและพระธรรมเทศนาพิเศษ
 25. พุทธูปปาทาทีสุขกถา
 26. มงคลเทศนา
 27. รวมบทพระธรรมเทศนา
 28. ลกฺขณิกชาดกสาธก ธรรมเทศนา
 29. ลักษณะตัดสินพระธรรมวินัย
 30. โลก - เหนือโลก

31. พระมงคลวิเสสเถระ
32. สังฆคุณและโอวาทปาติโมกข์เทศนา
33. อนุสติฐานกถา
34. อาหุเนยโย

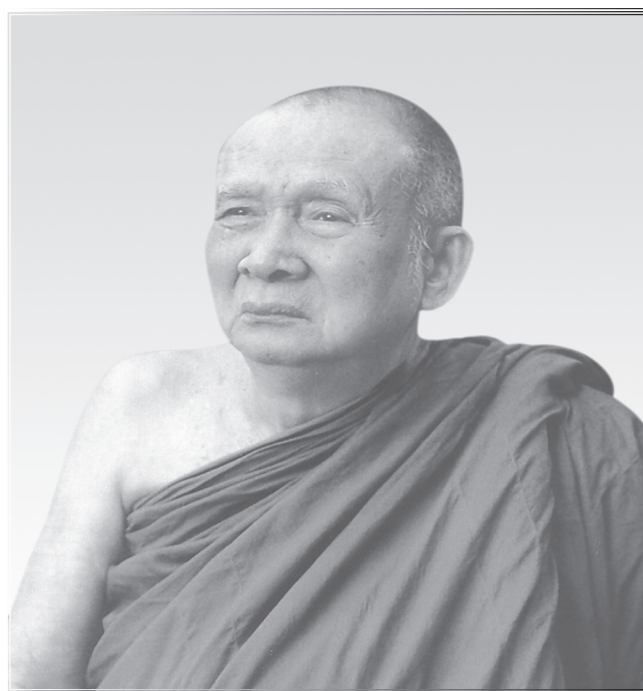
ผลงานของพระองค์ที่สมควรนำมากล่าวในที่นี้ เพื่อเป็นแบบอย่างแห่งการสร้างองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านปริยัติและในด้านปฏิบัติ แบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ด้านวิชาการและด้านการสั่งสอนเผยแผ่

ด้านสาธารณสงเคราะห์

ทรงตั้งกองทุนชื่อว่า “นิน้อย คชวัตร” เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่พระชนก ชนนี้ ของพระองค์ มีนามว่าน้อยด้วยกัน สำหรับเป็นทุนส่งเสริมการศึกษาของภิกษุสามเณรและเยาวชน เจ้าพระคุณ สมเด็จ ฯ มักปรารภว่า “เราไม่มีโอกาสเรียน จึงอยากส่งเสริมคนอื่นให้ได้เรียนมาก ๆ”

ทรงเป็นประธานกรรมการมูลนิธิเพื่อการกุศลต่าง ๆ หลายมูลนิธิ กล่าวคือมูลนิธิสงเคราะห์คนเป็นโรคเรื้อน มูลนิธิสังฆประชาชนเคราะห์ มูลนิธิพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย มูลนิธิแผ่นดินธรรม มูลนิธิสงเคราะห์และฟื้นฟูจิตใจผู้ติดยาเสพติด เป็นต้น

ที่นับว่าสำคัญก็คือ ทรงพระดำริให้จัดสร้าง “ตึกสกลมหาสังฆปริณายก” ถวายเป็นอนุสรณ์แด่ สมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทุกพระองค์ รวม 19 พระองค์ ในถิ่นที่ขาดแคลนสถานพยาบาล กระจายไปในจังหวัดต่าง ๆ ทุกภาคของประเทศ พร้อมทั้งโปรดให้สร้างพระรูปของสมเด็จพระสังฆราชทั้ง 19 พระองค์ประดิษฐานไว้เป็นที่สักการบูชาประจำโรงพยาบาลที่สร้างถวายเป็นพระอนุสรณ์แต่ละแห่งด้วย

ปริญญาคุณวุฒิปันติกิตติมศักดิ์ที่ได้รับถวาย

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ทรงได้รับถวายปริญญาคุณวุฒิปันติกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยหลายแห่งในสาขาต่าง ๆ ดังนี้

- พ.ศ. 2529 มหาวิทยาลัยรามคำแหง ถวายปริญญาปรัชญาคุณวุฒิปันติกิตติมศักดิ์
- พ.ศ. 2532 มหาวิทยาลัยมหิดล ถวายปริญญาอักษรศาสตรคุณวุฒิปันติกิตติมศักดิ์ สาขาศาสนาเปรียบเทียบ
- พ.ศ. 2533 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย ถวายปริญญาพุทธศาสตรคุณวุฒิปันติกิตติมศักดิ์
- พ.ศ. 2537 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ถวายปริญญาศิลปศาสตรคุณวุฒิปันติกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาและศาสนา
- พ.ศ. 2538 มหาวิทยาลัยนเรศวร ถวายปริญญาการศึกษาคุณวุฒิปันติกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารการศึกษา
- พ.ศ. 2539 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถวายปริญญาศิลปศาสตรคุณวุฒิปันติกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา
- พ.ศ. 2541 มหาวิทยาลัยขอนแก่น ถวายปริญญาคุณวุฒิปันติกิตติมศักดิ์ สาขาภาษาไทย
- พ.ศ. 2543 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถวายปริญญาศิลปศาสตรคุณวุฒิปันติกิตติมศักดิ์
- พ.ศ. 2545 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ถวายปริญญาศิลปศาสตรคุณวุฒิปันติกิตติมศักดิ์
- พ.ศ. 2548 มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ถวายปริญญาครุศาสตรคุณวุฒิปันติกิตติมศักดิ์ สาขาการบริหารการศึกษา
- พ.ศ. 2554 มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ตถวายปริญญาครุศาสตรคุณวุฒิปันติกิตติมศักดิ์ สาขาการบริหารการศึกษา
- พ.ศ. 2556 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ถวายปริญญาศาสนศาสตรคุณวุฒิปันติกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

พุทธศาสนิกชน มักจะเห็นว่า ผู้มาเข้าเฝ้า เฉพาะภาษาอังกฤษ จนสามารถรับสั่งและทรงสมเด็จพระสังฆราชนั้น มีทั้งชาวไทย และชาว เขียนได้คล่องแคล่ว นอกจากนี้ตัวอักษรที่ทรงอ่านต่างชาติมากมาย พระองค์ทรงมีพระปรีชามาก และเขียนได้คล่องคือ อักษรขอมโบราณ อักษรทรงฝึกหัดภาษาต่างประเทศด้วยพระองค์เองโดย พม่า อักษรสิงหล และอักษรเทวนาครี

พระคุณธรรมที่โดดเด่น

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ๗ ทรงมีพระคุณธรรมที่โดดเด่นในด้านต่าง ๆ เช่น

ขันติ ต้องทรงใช้ความอดทนอย่างมาก ต่อพระสุขภาพที่อ่อนแอซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการ ศึกษาเล่าเรียน

ความกตัญญู ทรงกตัญญูต่อบุพการี พระอุปัชฌาย์ และมหาเถระผู้ใหญ่ ที่เมตตาต่อ พระองค์ท่านอยู่เสมอ ทรงได้นำพระชนนีของท่าน มาอุปการะไว้ที่วัดบวรนิเวศจนพระชนนีเสียชีวิต มี ผู้จะเอาอาสนะที่พระชนนีเย็บถวายไปทิ้ง แม้จะ เก่าแล้ว แต่เป็นของผู้มีพระคุณต่อพระองค์ ทรง บอกว่า “นี่ของโยมแม่ ให้เอาไว้ที่เดิม”

ความถ่อมตน

ทรงเป็นพระมหาเถระที่สงบเสถียรสำรวม ตรีศน้อย และไม่ชอบแสดงตน เมื่อมีผู้กล่าวว่า พระองค์เป็นพระอาจารย์ของพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว ทรงตรัสว่า “ใคร ๆ ไม่ควรที่จะอวด อ้างว่าเป็นครูอาจารย์ของเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน ทุก คนมีหน้าที่ต้องถวายงาน สนองพระราชประสงค์ เท่านั้น”

คารวะธรรม

ทรงมีความเคารพต่อพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ โดยเฉพาะพระกรรมฐาน ที่เดินทาง มาสู่พระอารามทรงต้อนรับปฏิสันถารด้วยความ เคารพนอบน้อม

ความเป็นผู้มักน้อยสันโดษ

ทรงเตือนภิกษุ - สามเณร อยู่เสมอว่าพระ

เณรไม่ควรอยู่อย่างหรูหรา เป็นพระต้องจน ทรง ปฏิบัติพระองค์อย่างเรียบง่าย แม้ที่อยู่อาศัยก็ไม่ โปรดให้ประดับตกแต่ง พระปฏิปทาจริยาวัตรของ ท่านเจ้าคุณสมเด็จพระ ๗ จึงเป็นที่น่าประทับใจ และ ควรค่าแก่การยึดถือเป็นแบบอย่าง

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ลี้้นพระชนม์ เนื่องจาก การติดเชื้อในกระแสพระโลหิต ณ โรงพยาบาล จุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย เมื่อ เวลา 19.30 น. วันพฤหัสบดีที่ 24 ตุลาคม 2556 พระชนมายุ 100 พรรษา 21 วัน

อัญชลี สุตธรรม

การเขียนบทความ ได้รับความอนุเคราะห์ อย่างดียิ่ง ในการรวบรวม และตรวจทานข้อมูล จาก 3 ท่าน คือ

1. พระเทพสารเวที ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร อดีตผู้ปฏิบัติหน้าที่ เลขาธิการสมเด็จพระสังฆราช
2. พระศากยวงศ์วิสุทธิ (พระอนิลมาน ธมฺม สากิโย) ผู้ช่วยเลขาธิการในสมเด็จพระสังฆราช
3. รองศาสตราจารย์สุเชาว์ พลอยชุม ผู้เชี่ยวชาญสำนักงานคณะกรรมการตำราและ วิชาการมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

บรรณานุกรม

คงคา นิมาลัย. (2557). **แก่นธรรมคำสอนสมเด็จพระสังฆราช**. กรุงเทพฯ : คลื่นอักษร.

นิธิ นิมิตรบุญ. (2556). **100 ปี สมเด็จพระสังฆราชฯ**. กรุงเทพฯ : แอดบุ๊ก.

**พระโอวาทภาค 100 บทพระนิพนธ์ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก**. (2556). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) เจ้าอาวาสวัดบวร
นิเวศวิหารลำดับที่ 6 ค้นจาก <http://www.watbowon.com/monk/ja/06/index12.htm> เมื่อ 11
เมษายน 2557

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ คณะกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุ. (2554). **จดหมายเหตุงาน
ฉลอง พระชนมายุ 96 ปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก**.
กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง.

สารานุกรม ศึกษาศาสตร์

ฉบับที่ ๔๙ (ธันวาคม ๒๕๕๗)

แนะนำผู้เขียน

กิตติชัย, สุธาสิโนบล, อาจารย์ ดร.

อาจารย์ประจำสาขาวิชาการประถมศึกษา ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บทความที่เขียนในฉบับนี้คือ "การศึกษาแบบสเต็ม" และ "เทคนิคการใช้คำถาม"

จริยา ทะรักษา, อาจารย์ แพทย์หญิง

อาจารย์ประจำสาขาจิตเวชศาสตร์เด็กและวัยรุ่น ภาควิชากุมารเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล บทความที่เขียนในฉบับนี้คือ "เด็กพิเศษ"

ชนิกา ตูจินดา, ศาสตราจารย์เกียรติคุณ แพทย์หญิง

ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยมหิดล อดีตประธานมูลนิธิเพื่อการศึกษาพิเศษ ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี บทความที่เขียนในฉบับนี้คือ "มูลนิธิเพื่อการศึกษาพิเศษ ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี" เขียนร่วมกับ ศาสตราจารย์ศรียา นิยมธรรม

เฉลียว พันธุ์สีดา, รองศาสตราจารย์

อดีตผู้อำนวยการสำนักหอสมุด ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บทความที่เขียนในฉบับนี้คือ "ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม"

ดารณี ศักดิ์ศิริผล, รองศาสตราจารย์ ดร.

อาจารย์ประจำภาควิชาการศึกษาพิเศษ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการสถาบันการศึกษาพิเศษ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บทความที่เขียนในฉบับนี้คือ "แผนการให้บริการช่วยเหลือเฉพาะครอบครัว"

ศรียา นิยมธรรม, ศาสตราจารย์

อดีตหัวหน้าภาควิชาการศึกษาพิเศษ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประธานมูลนิธิเพื่อการศึกษาพิเศษ ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี บทความที่เขียนในฉบับนี้คือ "มูลนิธิเพื่อการศึกษาพิเศษ ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี" เขียนร่วมกับ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ แพทย์หญิงชนิกา ตูจินดา

สารานุกรม

ศึกษาศาสตร์

ฉบับที่ ๔๙ (ธันวาคม ๒๕๕๗)

สำเร็จ บุญเรืองรัตน์, ศาสตราจารย์ ดร.

อดีตรองอธิการบดี ฝ่ายวิชาการ อดีตผู้อำนวยการสำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บทความที่เขียนในฉบับนี้คือ "การบริหารเชิงมนุษยสัมพันธ์" "ระบบและการศึกษา" "โรงเรียนนิติบุคคล" "การเรียนรู้จากการปฏิบัติ" "การอาชีวศึกษา" "สถิติ"

สุขวสา ยอดกมล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์

อดีต อาจารย์ประจำภาควิชาหลักสูตรและการสอน สาขาการมัธยมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ข้าราชการบำนาญ บทความที่เขียนในฉบับนี้คือ "สมองซีกซ้ายและซีกขวา"

อัญชลี สุตธรรม, อาจารย์

ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บทความที่เขียนลงในฉบับนี้คือ "สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก"

อารี พันธุ์มณี, รองศาสตราจารย์ ดร.

หัวหน้าสาขา จิตวิทยาเพื่อพัฒนาศักยภาพมนุษย์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต บทความที่เขียนในฉบับนี้คือ "อุปนิสัย 7 ประการสู่ความสำเร็จ"

ขอขอบคุณ

คุณวิสิทธิ์ ไรจน์พจนรัตน์

ที่ให้ความอนุเคราะห์จัดพิมพ์วารสารสารานุกรมศึกษาศาสตร์ตลอดมา